

PROFILAKTIKA INSPEKTORI VA POST-PATRUL XIZMATI XODIMINING MUAYYAN YASHASH JOYIGA EGA BO'LMAGAN SHAXSLARNI ANIQLASHDAGI O'ZARO HAMKORLIGI

Artikov Baxadir Adilovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi dotsenti

Norqulov Ahrorjon Aktamovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18051298>

Annotatsiya: Mazkur maqolada muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslarni aniqlash va ularni reabilitatsiya markazlariga joylashtirish jarayonida profilaktika inspektori hamda post-patrul xizmati xodimlarining o'zaro hamkorligi masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ushbu toifadagi shaxslarni aniqlashning ijtimoiy va huquqiy ahamiyati, xizmatlararo hamkorlikning shakllari hamda mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi XXIII² bobida nazarda tutilgan normalar asosida reabilitatsiya markaziga joylashtirish bilan bog'liq ish yuritish tartibi tahlil qilinib, uning amaliyotda qo'llanilishida profilaktika inspektori va post-patrul xizmati xodimlarining o'rni asoslab berilgan. Maqolada xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari hamda rasmiy statistik ma'lumotlar asosida mazkur yo'nalishdagi mavjud muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar, profilaktika inspektori, post-patrul xizmati, jamoat tartibi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, reabilitatsiya markazi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, xizmatlararo hamkorlik.

Jamiyatda jamoat tartibi va jamoat xavfsizligini ta'minlash har qanday davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu vazifani samarali amalga oshirishda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ijtimoiy xavfli holatlarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bilan bog'liq masalalar ijtimoiy himoya, jamoat tartibi va huquqiy tartibni ta'minlash nuqtayi nazaridan dolzarb hisoblanadi.

Muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar, odatda, ijtimoiy muhitdan chetda qolgan, doimiy nazorat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan mahrum bo'lgan qatlam sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, bunday shaxslar o'rtasida jamoat tartibiga qarshi huquqbuzarliklar sodir etish ehtimoli nisbatan yuqori bo'lib, bu holat ular bilan ishlashda kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi. Shu boisdan, ichki ishlar organlari faoliyatida

muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslarni barvaqt aniqlash va qonun doirasida ijtimoiy reabilitatsiya qilish jinoyatchilik profilaktikasining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida ushbu munosabatlarni huquqiy tartibga solish maqsadida Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga maxsus XXIII² bob kiritilgan bo'lib, unda muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxsni reabilitatsiya markaziga joylashtirish bilan bog'liq ish yuritishning protsessual asoslari mustahkamlab qo'yilgan. Xususan, 3136–3139-moddalarda sudga iltimosnoma kiritish tartibi, iltimosnomaning shakli va mazmuni, unga ilova qilinadigan hujjatlar hamda sud tomonidan ko'rib chiqish tartibi aniq belgilab berilgan. Ushbu normalarning amalda to'g'ri va o'z vaqtida qo'llanilishi esa ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy mahorati va o'zaro hamkorligiga bevosita bog'liq.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar ko'p hollarda jamoat joylarida, ko'chalarda, transport infratuzilmasi obyektlarida post-patrul xizmati xodimlari tomonidan aniqlanadi. Mazkur holatlarda post-patrul xizmati xodimlari shaxsni dastlabki tarzda aniqlash, xavfsizlikni ta'minlash, uning huquqlarini tushuntirish hamda ichki ishlar organiga olib kelish vazifalarini amalga oshiradi. Keyinchalik esa profilaktika inspektori ushbu shaxs bilan bog'liq ijtimoiy-huquqiy holatlarni chuqur o'rganib, uni reabilitatsiya markaziga joylashtirish masalasini hal etish uchun zarur bo'lgan hujjatlarni tayyorlaydi va sudga iltimosnoma kiritadi.

Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektori va post-patrul xizmati xodimlarining o'zaro hamkorligi muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bilan ishlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu hamkorlikning samarali tashkil etilishi qonun talablariga rioya etilishini ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilish hamda jamoat tartibini mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur maqolada aynan shu masalalar ilmiy tahlil qilinib, amaliyot uchun ahamiyatli bo'lgan xulosalar ishlab chiqish maqsad qilib qo'yilgan.

Jamiyatda jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash davlatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanib, ushbu jarayonda ijtimoiy xavfli holatlarni barvaqt aniqlash va ularning oldini olish alohida ahamiyat kasb etadi. Muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bilan bog'liq munosabatlar esa nafaqat ijtimoiy, balki huquqiy va kriminologik jihatdan ham murakkab hisoblanadi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, doimiy yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar ijtimoiy nazoratdan chetda qolishi natijasida huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli yuqori bo'lgan xavf guruhiga kiradi [1].

O'zbekiston Respublikasida muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bilan ishlashning aniq huquqiy mexanizmi shakllantirilgan bo'lib, mazkur munosabatlar **O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi XXIII²** bobida mustahkamlab qo'yilgan. Xususan, 313*6–313*9-moddalarda muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxsni reabilitatsiya markaziga joylashtirish bilan bog'liq ish yuritish tartibi, sudga iltimosnoma kiritish asoslari, ilova qilinadigan hujjatlar hamda sud tomonidan ko'rib chiqish tartibi aniq belgilab berilgan.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu normalarning samarali qo'llanilishi ichki ishlar organlari tizimida xizmat qiluvchi profilaktika inspektorlari hamda post-patrul xizmati xodimlarining o'zaro hamkorligiga bevosita bog'liq. Chunki muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar, odatda, jamoat joylarida, ko'chalarda, vokzallar va boshqa umumiy foydalanish hududlarida aniqlanadi. Bunday hollarda post-patrul xizmati xodimlari dastlabki aniqlash, shaxsni ichki ishlar organiga olib kelish, xavfsizlikni ta'minlash hamda uning huquqlarini tushuntirish vazifalarini amalga oshiradi.

Profilaktika inspektori esa aniqlangan shaxs bilan bog'liq ijtimoiy-huquqiy holatlarni chuqur o'rganish, uning shaxsini identifikatsiya qilish, avvalgi yashash joylarini tekshirish, tibbiy ko'rikdan o'tkazishni tashkil etish hamda sudga iltimosnoma kiritish uchun zarur bo'lgan materiallarni tayyorlashda asosiy subyekt sifatida ishtirok etadi. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 313*6-moddasiga muvofiq, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxs aniqlangan paytdan e'tiboran 48 soat ichida uni reabilitatsiya markaziga joylashtirish to'g'risida sudga iltimosnoma kiritish uchun materiallar tayyorlanishi shart.

Xorijiy olimlar, xususan D. Garland hamda L. Vakan o'z tadqiqotlarida doimiy yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bilan ishlashda profilaktik yondashuv va davlat organlari o'rtasidagi muvofiqlashtirilgan faoliyat jinoyatchilikni kamaytirishda muhim omil ekanini ta'kidlaydilar [2][3]. Shuningdek, Sherman va Farrington tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda politsiya xizmatlari o'rtasidagi hamkorlik ijtimoiy xavfli guruhlarini nazorat qilishda yuqori samara berishi ilmiy jihatdan asoslangan [4].

Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 313*7–313*8-moddalarida sudga beriladigan iltimosnomaning shakli, mazmuni va unga ilova qilinadigan hujjatlar aniq belgilangan bo'lib, ushbu talablarga qat'iy rioya qilish profilaktika inspektori zimmasiga yuklatilgan. Shu bilan birga, post-patrul xizmati xodimlari tomonidan to'plangan dastlabki ma'lumotlar ushbu hujjatlarning asosiy

manbalaridan biri hisoblanadi. Demak, xizmatlararo hamkorlikning yetarli darajada tashkil etilmasligi qonun normalarining buzilishiga va sud tomonidan iltimosnomaning rad etilishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslarni aniqlash va ularni reabilitatsiya markazlariga joylashtirishda profilaktika inspektori hamda post-patrul xizmati xodimlarining o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu hamkorlik jamoat tartibini saqlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ijtimoiy xavfli holatlarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda belgilangan protsessual tartiblarning to'liq va aniq ijro etilishi esa mazkur faoliyatning huquqiy kafolati hisoblanadi.

yuqoridigalardan kelib quyidagi taklif tavsiyalar ishlab chiqildi

Birinchidan, profilaktika inspektori va post-patrul xizmati xodimlari o'rtasida muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar bo'yicha doimiy axborot almashinuvini ta'minlovchi yagona elektron tizim joriy etish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, mazkur toifadagi shaxslarni aniqlash va reabilitatsiya markaziga joylashtirish bo'yicha xizmatlararo qo'shma yo'riqnoma ishlab chiqilib, unda harakatlar algoritmi aniq belgilab qo'yilishi lozim.

Uchinchidan, post-patrul xizmati xodimlari uchun inson huquqlariga rioya qilish, ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslar bilan muloqot qilish bo'yicha maxsus o'quv mashg'ulotlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. Saidkulovich M. J. Cause of Commitment of Crimes and Analysis of Conditions // International Journal of Law and Criminology. – 2024. – T. 4. – № 05. – B. 12–17.
2. Garland D. The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society. – Oxford: Oxford University Press, 2018.
3. Wacquant L. Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality. – Cambridge: Polity Press, 2016.
4. Sherman L. W., Farrington D. P. Preventive policing and crime reduction. // Cambridge Journal of Evidence-Based Policing. – 2017.
5. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. – Toshkent, amaldagi tahrir (XXIII² bob, 3136–3139-moddalar).
6. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on Policing and Vulnerable Groups. – Vienna, 2022.